

ті в молодіжному середовищі: стратегія, заходи, суб'єкти, правове забезпечення».

- Включення у навчальні плани курсів підвищення кваліфікації спецкурсів, окремих тем, семінарів-практикумів, тренінгів щодо профілактики злочинності неповнолітніх, правопорушень, інших негативних явищ у молодіжному середовищі із залученням фахівців-кримінологів.
- Спільно з правоохоронними органами області надання методичної допомоги педагогічним працівникам навчальних закладів у питаннях організації профілактичної роботи з дітьми та студентською молоддю.
- Підготовка та розповсюдження інформаційних листів з питань запобігання насильству в сім'ї; проведення тренінгів і семінарів у навчальних закладах з питань запобігання і протидії насильству в сім'ї.
- Організація електронних центрів знань з питань забезпечення прав дітей та молоді, профілактики та запобігання правопорушень у вказаному середовищі.
- Підготовка кримінологічного прогнозу злочинності в регіоні та систематичне здійснення спільно з аналітичними підрозділами правоохоронних і судових органів аналізу криміногенної ситуації в регіоні, стану злочинності неповнолітніх та студентської молоді.
- Участь у формуванні регіональних програм запобігання злочинності та контроль за результатами їх виконання.
- Участь у методичних, наглядових, громадських радах при правоохоронних органах.
- Залучення студентської молоді до процесу правового виховання у своєму середовищі (виступи на конференціях, симпозіумах, перед студентською аудиторією, трудовими колективами на правові теми), до участі в правоохоронних та правоосвітніх заходах державницького спрямування.

МУСИЧЕНКО
Ольга Михайлівна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ ВИКЛАДУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ В РУСЬКІЙ ПРАВДІ

Загальновизнаною є теза про те, що Руська Правда – перший письмовий кодифікований акт українського права, що складений у XI столітті в Київській Русі. Дослідження цієї історичної пам'ятки має значення для сучасних наукових пошуків: дослідження історії української культури,

становлення української мови, історико-правових зрізів при вивченні проблем кримінального, цивільного, процесуального, спадкового права.

Фундаментальні студії історичних та мовних аспектів цієї пам'ятки дозволяють зробити певні висновки і стосовно правових питань, зокрема щодо становлення юридико-технічних вимог до мовного вираження кримінально-правових заборон та відповідних наслідків за їх порушення.

Говорячи про мову Руської Правди, слід зазначити те, що найстарший рукопис – це новгородський рукопис, що, звичайно, зберіг в собі діалектичні особливості новгородського діалекту. Тому досить важко визначати особливості давньої київської мови за тими оригінальними списками, що збереглися. Однак, один з перших дослідників мови Руської Правди Є. Карський, досліджуючи мову цієї пам'ятки за Синодальним списком, вважаючи його найдавнішим, робить висновок, що чим старша редакція Руської Правди, тим яскравіший у ній народний колорит, бо переписувачі Руської Правди часів Ярослава ще не встигли виробити строго стилізованої літературної мови [4, с. 20].

Мовознавці, зокрема Л. А. Булаховський, В. В. Виноградов, Г. П. Півторак говорять про те, що писемна мовна ситуація за часів Київської Русі характеризувалася білінгвізмом, тобто паралельно існувало дві мови – церковнослов'янська та давньоруська. О. С. Мельничук підкреслює наявність диглосії як різновиду білінгвізму, тобто мовної ситуації, за якої в одному суспільстві існують дві мови або дві форми однієї мови, що виконують відмінні функції [6, с. 141]. Зазначимо, що деякі науковці при періодизації української мови на позначення загальноновизнаного, але досить умовного терміна «давньоруська мова» використовують термін «давньоруськоукраїнська мова» (В. В. Німчук), «давньокиївська» (Г. П. Півторак, В. М. Русанівський), з чим слід погодитись, зважаючи на те, що за давньоруськими писемними пам'ятками, знайденими на території сучасної Наддніпрянщини, вже можна спостерігати зародки становлення власне майбутньої української літературної мови з праслов'янської, а гіпотеза про існування спільної для усіх східних слов'ян мови на сьогодні вважається спростованою. Так, П. Д. Тимошенко доводить те, що «змішування ы – и, h – и, в – у у південноруських пам'ятках XI–XII ст. не можна вважати звичайними помилками писарів. Ці змішування мають під собою реальний живомовний ґрунт» [8]. В. М. Лешков підкреслював, що Руська Правда відрізняється від *Leges Barbarorum* народністю мови, повнотою змісту [5, с. 136].

Слід також вказати, що відповідно до збережених літературних пам'яток, писемну давньоруську мову поділяють на декілька стилів: високий, середній і низький. Віднесення Руської Правди В. М. Русанівським до «зниженого» стилю писемної мови [7, с. 12] свідчить про наближеність мови цієї пам'ятки до живого народного мовлення, порівняно з

іншими літературними пам'ятками. Це переконує в тому, що вже у XI столітті виявлялась тенденція до використання при написанні нормативно-правового акта мови, зрозумілої для адресатів акта.

Звертає увагу на себе і точність формулювань норм у Руській Правді, зокрема, кримінально-правових. Так, професор М. Д. Іванишев, досліджуючи Руську Правду у порівнянні із законодавством германських народів, визнає те, що, наприклад, стаття 1 Короткої Правди, де визначено, хто саме має право помсти за вбитого, точно встановлює коло таких осіб «мстити брату брата, либо сынови отца, либо отцу сына, либо брато чаду, ли сестрину сынови», на відміну від порівнюваних германських норм, відповідно до яких право помсти має увесь рід [3, с. 45]. Відповідно до звичаєвого права, на основі якого і формувалась Руська Правда, право помсти було у родичів вбитого, коло яких також було точно не визначеним. Ярослав легалізував це право, надавши державі вирішувати дане питання хоча б конкретною вказівкою на фізичних осіб, які мали право помсти. М. Д. Іванишев пояснює чітку вказівку тих, хто має право помсти, тим, що дане формулювання розширює випадки надходження коштів у державну казну за рахунок звуження кола осіб, які мають право на помсту, а отже, у всіх випадках невиявлення точно визначених осіб, застосовується вира у дохід князю [3, с. 45]. Не заперечуючи цього припущення, ще раз підкреслимо конкретність, точність виписаної у аналізованому письмовому акті норми, а отже і зрозумілість для тих, кому вона призначалась.

Якщо в першій статті вважаємо за виправданий такий виклад норми з конкретним переліком осіб, які мають право помсти, то в інших статтях Короткої правди, що містять кримінально-правові заборони, помічаємо тенденцію до казуїстичного викладу: вказівка на засоби, якими наносяться побої: батіг, жердь, долоня, чаша, ріг, тупий бік знаряддя (ст. 3); удар мечем в ножнах чи рукояткою меча (ст. 4); вказівка на органи, при пошкодженні яких настає покарання (нога, рука, палець), з конкретним переліком наслідків (кульгавість, усихання) (ст. 5–7); крадіжка коня, корови, качки, гуся, яструба, сокола тощо (ст. 31, 36, 37). Звичайно, це стародавній акт, який складався на основі звичаєвого права, нормативно закріплював найбільш поширені конкретні випадки з юридичної практики, і саме такий спосіб викладу притаманний першим кодифікованим актам. Однак, слід вказати на момент, що підкреслює намагання наступних редакторів Руської Правди удосконалювати юридичну техніку. Як приклад переходу від казуїстичного до абстрактного викладу кримінально-правових норм, можна назвати заміну конкретних вказівок на предмет викрадення «конь», «говядо», «корова» (ст. 21 Короткої Правди) до узагальненого «у которое татьбы» (яка-небудь крадіжка) (ст. 40 Широкої Правди).

Звертають на себе увагу особливості синтаксичних конструкцій кримінально-правових норм в Руській Правді. Це в основному конструк-

ції із підрядно-сурядним сполучниковим зв'язком, причому з підрядним зв'язком умови (якщо – то), який передається сполучниками *аще, аже, оже, ли*. Трапляється і сполучниковий та безсполучниковий сурядний зв'язок. Характерною ознакою є однотипність синтаксичних конструкцій, що є однією з основних рис Особливої частини сучасного Кримінального кодексу. Тут зауважимо, що синтаксичні зв'язки у реченнях, де викладені кримінально-правові норми, більш прості, ніж процесуальні норми, чи то норми спадкового права.

З погляду становлення юридичної техніки викликає інтерес робота І. Білецького стосовно історії тексту Руської правди. Так, він вказує, що зміна статті завжди йшла поряд з редакційною або кодифікаційною переробкою тексту [2, с. 45]. Якщо в тексті копії були незрозумілі слова, речення, а то й цілі періоди, переписувачі виправляли їх на зрозумілі для них. Часто зміни первісного тексту були спричинені впливом місцевої говірки переписувача, для якої змінене слово вважалось більш правильним, ніж в оригіналі. Слід вказати і на наявність заголовків у Широкій Правді, на відміну від Короткої: «О убийстве», «Оже станеть без вини на разбои», «А придесть кровав муж», «О татбе» тощо, що свідчить про вдосконалення техніки юридичного письма, адже наявність заголовків статей допомагають краще орієнтуватися в нормативному матеріалі, Широка Правда містила вже більшу кількість норм і заголовки були доцільними.

В частині студіювань Скороченої Правди, яку І. Білецький виділяє як окрему редакцію поряд з Короткою Правдою і Широкою Правдою, дослідник звертає увагу на те, що використання у назві Скороченої Правди «указ» чи «оустав» замість «суд» у назві Широкої Правди і «правда» Короткої Правди, вказує на те, що у правовій свідомості автора тексту Скороченої Правди (а дослідник так називає укладача Скороченої правди, бо цю редакцію вважає новим кодексом) відбулася зміна: з поняття «правда», яке носило вже в той час соціальний відтінок, на «устав», що вказувало на наказовий характер назви акта [2, с. 32–33]. У зв'язку з викладеним, зазначимо, що в науковій літературі на основі текстуального аналізу пам'яток давньоукраїнської та староукраїнської писемності обґрунтовується думка про синонімізацію лексем «правда», «право», «закон», «суд», «устав» [1, с. 42–43]. Отож, із синонімічного ряду редактор Скороченої Правди обирає більш вдалішу і зрозумілішу назву, враховуючи владно-розпорядний характер документа.

Учений звертає увагу на такі моменти, що свідчать про вдосконалення укладачем Скороченої Правди законодавчої юридичної техніки: відкидання усіх історичних екскурсів про синів Ярослава та їх в'їзд (ст. 19 Короткої Правди і ст. 2 Широкої Правди), про з'їзд Володимира Всеволодовича (ст. 53 Широкої Правди) як зайві; відкидання усіх статей, що говорять про класові чи соціальні різниці, відкидання деталей; тен-

денція до впорядкування статей одного змісту; заміна деяких слів (наприклад, «смерд» на часи редакції Скороченої Правди використовувалась як лайлива назва); виправлення незрозумілих слів шляхом притягнення зрозумілих із Короткої Правди; відкидання частин статей «через їх попсованість і розтягненість» тощо [2, с. 34–36]. Отже, така редакція Руської Правди є не просто скорочений варіант Широкої Правди, а важливий крок до кодифікаційних процесів, а також до визначення напрямків вдосконалення юридичної техніки.

Руська Правда не була «мертвим актом», адже налічується близько 100 знайдених списків, нею послуговувалися протягом п'яти століть, при тому вона стала одним з джерел Литовських статутів (1529, 1566, 1588), Судебника Казимира (1468), «Прав, за якими судиться малоросійський народ» (1743). Тому не дивно, що редакційні зміни тексту в напрямку вдосконалення юридичної техніки, зосередження на тому, щоб норми стали більш точними, чіткішими, зрозумілішими, мали місце під час переписування Руської правди.

Отже, аналіз Руської Правди на предмет становлення техніки викладу юридичних норм, зокрема тих, які мають кримінально-правовий характер, дозволяє визнати, по-перше, що дана кодифікована пам'ятка українського права писана мовою, наближеною до живої розмовної мови, зрозумілою для тих, кому призначалась, по-друге, історія тексту Руської Правди вказує на намагання переписувачів самостійно зробити текст акта доступнішим і зрозумілішим відповідно до вимог свого часу, на розвиток певних кодифікаційних процесів, по-третє, при оформленні норм кримінально-правового характеру використовуються засоби, подібні до сучасних засобів вираження кримінально-правових норм.

Література:

1. Артикуца Н. В. Найдавніші терміни українського права: етимологічні реконструкції та семантичні спостереження / Н. В. Артикуца // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. – 2013. – Т. 144–145. – С. 38–44.
2. Білецький Л. Руська Правда й історія її тексту / за ред. Ю. Книша. – Вінніпег: Українська Вільна Академія Наук в Канаді, 1993. – 166 с.
3. Иванишев Н. Д. О плате за убийство в древнем русском и других славянских законодательствах в сравнении с германскою виурою / Д. Д. Иванишев // Антологія української юридичної думки. В 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемчуженко (голова) та ін. Том 2: Історія держави і права України: Руська Правда / Упорядники: І. Б. Усенко, Т. І. Бондарук, І. В. Музика, І. К. Омельченко; відп. редактор І. Б. Усенко. – К.: Видавничий дім «Юридична книга», 2002. – С. 35–48.
4. Карский Е. Ф. Русская Правда по древнейшему списку / Е. Ф. Карский. – Ленинград: Издательство Академии наук, 1930. – 114 с.
5. Лешков В. М. Русский народ и государство. История русского общественного права до XVIII века // Антологія української юридичної думки: В 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемчуженко (голова) та ін. Том 2: Історія держави і права України: Руська Правда / Упорядники: І. Б. Усенко, Т. І. Бондарук, І. В. Музика, І. К. Омельченко; відп. редактор І. Б. Усенко. – К.: Видавничий дім «Юридична книга», 2002. – С. 49–136.

6. Мельничук О. С. Диглосія / О. С. Мельничук // Українська мова. Енциклопедія. – К.: Укр. енци. ім. М. П. Баранова, 2004. – С. 141
7. Русанівський В. М. Історія української літературної мови. Підручник. – К.: АртЕк, 2001. – 392 с.
8. Тимошенко П. Д. Рецензія: П. П. Плющ. Нариси з історії української літературної мови. – К.: Вид-во «Рад. школа», 1958. – 291 с.

ОБРУЧКОВ
Роман Іванович

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ НА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ПРАЦІ

Поняття юридичної відповідальності взагалі і трудової зокрема відноситься до базових понять у юридичній науці і, відповідно, в науці трудового права. Що стосується юридичної відповідальності в загальній теорії права, то можна підкреслити, що її основними ознаками є:

- спирається на державний примус;
- настання за здійснення правопорушення;
- зв'язок із громадським (суспільним) засудженням;
- вираження в певних негативних наслідках для правопорушника особистого, майнового, організаційно-фізичного характеру;
- втілення в процесуальній формі. [2, с. 224]

Виходячи з цього, основним соціальним призначенням юридичної відповідальності є охорона та захист суспільних відносин від будь-яких незаконних порушень.

Правовою підставою застосування заходів відповідальності у трудовому праві є трудове правопорушення, під яким слід розуміти винне протиправне невиконання чи неналежне виконання трудових обов'язків або зловживання суб'єктом наданими йому правами. Але, для застосування трудової відповідальності передбачається необхідність наявності певного переліку умов, а саме: протиправність діянь; наявність шкідливих наслідків вчинених діянь; наявність причинного зв'язку між діянням суб'єкта та наслідками, що настали; вина суб'єкта.

Чинне законодавство про працю України передбачає два основних види трудової відповідальності, якими є: матеріальна відповідальність сторін трудового договору та дисциплінарна відповідальність працівника. Крім того, згідно аналізу норм чинного законодавства, можна дійти висновку, що за порушення норм законодавства про працю в Україні також передбачається можливість притягнення до адміністративної та кримінальної відповідальності. Особливості застосування даних видів